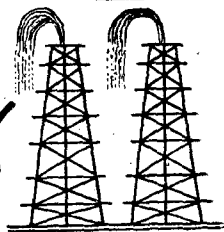

מעמדה של ערב-הסא'בית בעולם הערבי

ב.

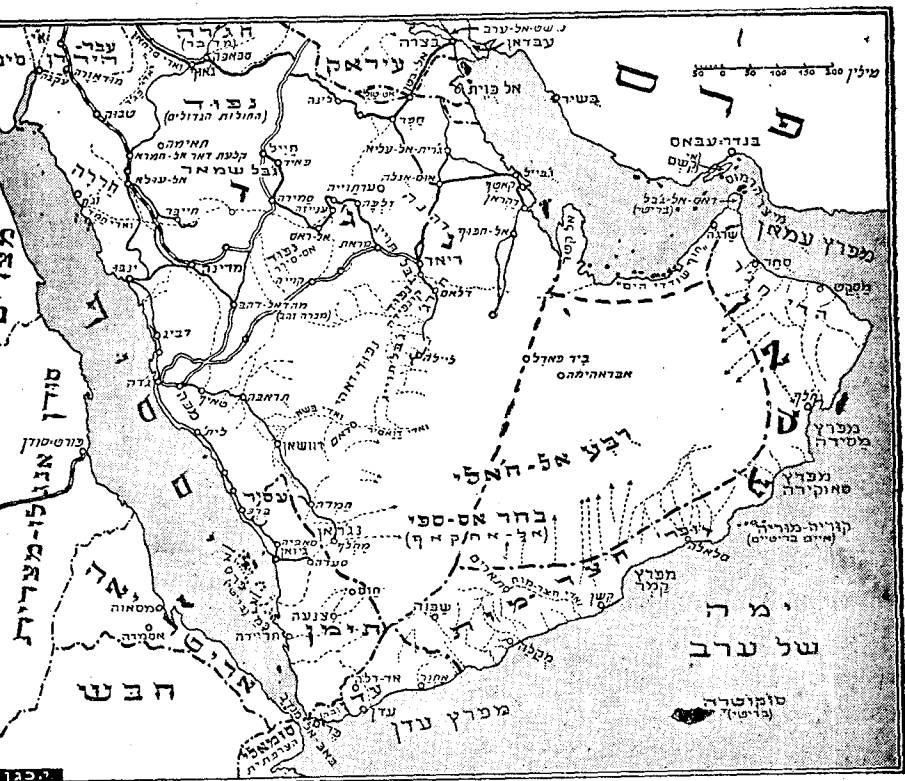
אל מול המפרץ הפרסי

נחלתו של שייך פוית יכלה להיות תוספת רצויה לממלכת אבן-סעוד במזרח בוכות נמלה ומסחרו. עושי-דברו ניסו נסיונות של ממש לספחה, באותן השנים 1927/29, אשר צוינו גם בהופעה תוקפנית כלפי עיראק. אך משנקבעו בכוחות יחידה קטנה של חיל-האוויר המלכותי ומכונות-שריון, הושם קץ לנסיונות הללו. לאחר שהתוקפים נפגעו כמה פגיעות קשות. כי בריטניה לא זו בלבד שחייבת היתה, לפי חוזה עם השייך של כווית, להגן על נסיכות קטנה זו, אלא שהיא גם דאגה ומוסיפה לראות בה את נקודת המוצא האפשרית, בחוף המפרץ הפרסי, לדרך-מדבר חדשה אל הים התיכון, אשר תוכל לעבור (במגמה הכללית אל ואדי-סירחאן, שבגבולות סעודיה ועבה), ודרך ואדי סירחאן) הרחק ממרכזי הזעזועים האפשריים אשר בעריה של עיראק (1941!) ועל פני ערבה ושממה אשר השליטה עליהן בכוחות-אוויר ומכונות-שריון קלה הרבה יותר. מאז הוסדרו היחסים בין סעודיה וכוית, בין מתוך התחשבות בבריטניה (שהביאה ב-1942 לידי חתימת חוזה בין שני הצדדים), ובין מתוך הרצון הסעודי למנוע התקרבות-יותר בין כווית לעיראק; אך איתלתותה של כווית בסעודיה מותנית גם כיום בהגנתה התקיפה של הדואגת-האפטרופסית הנ"ל.

יתכן, כי מצבה של נסיכות איי בחריין היה בודאי דומה בכל לזה של כווית אילמלא מעמדה הגיאוגרפי, המבטיח לה במידת מה חסינות-יותר בפני דצון-ההשתלטות של סעודיה. גם מפעלי הנפט שבאיים הללו מוסיפים, בודאי, להרגשה בטחונה של שליטם, שכן מגבירים הם את רצון המעוניינים-בדבר למנוע כל זעזוע וסיכון משטח זה שהוא קטן בכמותו אך רב ערך ביותר.

לא שנוי רב שונה מהנ"ל המצב בחלקיו הדרומיים יותר של חוף ערב המזרחי. מריבות גבול יש גם בין סעודיה לשייך ולשבטים של חצי-האי אל-קטר. גם כאן אפשר להניח, כי מציאותם של מקורות-נפט עשירים בקירבת המקום הופכת את המריבות, חסרות-הטעם כביכול, על קילומטרים מרובים של שממה עקרה לענין שכרוכים בו — על כל פנים בכוח — אינטרסים של ממש. אך אין ספק, כי גם נוכח ריבונותה של בריטניה שלפי החוזים, יש לסעודיה השפעה מרובה באיזור זה.

כדומה לכך הוא המצב לגבי שבעת השייכים של "חוף שודי הים". עם כל היותם מוגנים (לפי חוזה עם בריטניה, אשר בגללם מכנים באנגליה את כל האיזור הזה בשם "שבטי-אמנה" או "עומאן-של-אמנה"), חשים הם בודאי, בקירבתה של מדינת ערב התקיפה, אך אופיים הכללי של השבטים הללו רחוק מלהיות נוח לקבלת עול של משמעת מכל צד שהוא.

הקו האלכסוני השבור, החוצה במפה זו את חצי-האי ערב, מחצי-האי אל-קטר שבצפון-מזרח אל גבולות עדן שבדרום-מערב מסמן את התחום של השפעה בריטית ישירה.

השטחים שמדרום-מזרח לתחום זה מעוטם מושבות בריטיות (העיקרית — עדן-המושבה) או שטחי-חסות (החשובים שבהם — עדן — שטח-החסות, וכן חלקי הצרמות), ומהם עומדים עם בריטניה ביחסי אמונה בלבד, והנם עצמאיים להלכה, כגון ארץ עומאן (השולטניות של מסקט).

כן יש לשים לב לאיים הפזורים סביב דרום ערב, ורבים מהם נתונים לשלטון ישיר או אמצעי של בריטניה (החשובים מבחינה איסטרטגית: האי פרים, בתוך מיצר באב-אל-מנדב, וסוקוטרה). בין איים אלה יש אחדים הנמצאים מול חופים שאינם נתונים לשלטון בריטי, כגון איי כמראן, שמול חוף תימן.

חשיבות מיוחדת נודעת לאיי בחריין שבלשון-הים של המפרץ הפרסי, (בין חצי-האי אל-קטר ודהראן) הנתונים לאמונה בריטית, ובהם זכויות נפט לאמריקאים.

האמירות, הגדולה פי כמה, של עומאן מצבה שונה בתכלית, לא רק מפני גודלה, אלא גם מפני תנוחתה הגיאוגרפית. שטח השממון המוחלט "הרובע הריק" ("רובע אל-חאל"), מחליש מאד את הרגשת שכנותה של סעודיה, ומהיותה נסיכות השוכנת אל חופים, פניה (בהרבה עיניים) יותר משהן מופנות אל העורף היבשתי-הערבי שלה מוסבות הן אל הודו.

אכן, בדרך כלל פיגות נדחות אלו של העולם הערבי, מכוויות ועד עומאן, קשריהם עם מרכזיו רופפים במקצת; ובאין להן גם מעמד של עצמאות אין הן שותפות ב"ליגה הערבית", ואין רישומן ניכר במשחק היחסים שבין המדינות הערביות שבתוכה.

תימן: — הואהבים מול המזיידים

מיום שנפלה מלכות ההאשמיים בחיג'אז, היתה תימן המדינה היחידה בחצי-האי שאפשר היה לראותה כמועמדה להתמודדות עם אבן סעוד למעמד-של-בכורה בו. עם כל היותה, לכאורה, מוצקת יותר מבחינת הליכוד הגיאוגרפי והישובי, (לעומת מרחבי השממון ושבטי נודדים המפוזרים במלכות הסעודית), ועם היותה ארץ הררית ובעלת אוכלוסיה-של-קבע, היתה תימן המפסידה בהתמודדות הזאת. למן מלחמת 1934 בסעודיה, נאלצה לוותר לטובתה של זו על ארץ עסיר אשר בגבולה הצפוני של תימן והשטחים הסמוכים של טיחמה — שפלת החוף של ים-סוף, וכן על מחוז ניג'ראן שבפנים הארץ. מאז ויותר האימאם של תימן על כל נסיון להתגרות בסעודיה, אך יש יסוד לשער, כי בשנים 9-1935 ביקש לו משען בקשרים מהודקים יותר עם האיטלקים, שמעמדם בדרום ים-סוף התגבר עם כיבושה של חבש. מששקעה שמשה של איטליה, נוהגת תימן במדיניות החוץ שלה מנהג זהיר עד מאד ומשונה במקצת. כאז כן עתה מתאמצת היא למנוע ככל האפשר מגע בין ארצה לבין שאר מדינות ערב. — דבר שאינו מוסיף לאפשרויות השפעתה היא בעולם הערבי. אך נוסף על כך מקפידה היא שלא להכנס בכל ענין מדיני, ולא להתקשר בכל נוסחה, בלי שתצא בזה בעקבות איהו מעשה או החלטת שהקדים לעשות או להחליט אבן סעוד. מצב מעורפל זה מעורר סברות הרבה על אפשרות סיפוחה של תימן לסעודיה. וביחוד מתוך הזדמנות היכולה לבוא עם מותו של האימאם יחיה הישיש. אגב; יצויין, כי לגבי שתי המדינות — גם תימן, אבל גם סעודיה עצמה, — עומדת עם מות השליט הנוכחי, השאלה בדבר מידת יציבותן הפנימית. בשתיהן מרובים בני המלכים, ואף על פי שיורשי העצר צוינו מראש, עדיין אין לדעת בבטחה, איך יפול דבר. ואגב כך יכולים להתפתח פתחים רבים להתערבויות מבחוץ. תימן אינה עלולה להתערב בעניני סעודיה; למלאכה זו ימצאו, אולי, מועמדים אחרים; ואילו ההיפך מזה הוא בגדר אפשרות. אך גם מבחינת עצם אפשרותה של התערבות סעודית בעניני תימן, גם לגבי עמדתם של חלקי האוכלוסיה והשבטים השונים במקרה זה, תהא נודעת השפעה רבה לעמדתה של הממשלה הבריטית, שפירושה לגבי תימן — שלטונה של עדן המושבה.

בכל מקרה שכוח משפיע יחדור מבחוץ לתוך תימן יורגשו בוודאי הניגודים הגדולים שבקירבה. כי דיכויים וניצולם הקשה של חלקי אוכלוסיה רבים ע"י שכבה דקה של המזיידים, שהם גם השכבה המקודשת קדושה דתית שיעית, וגם מרומי האצילות במבנה הפיאודלי של הארץ, עלול אולי להתנקם במבנה הסוציאלי והמדיני שבה, לכשיפרוץ לתוכה זרם ההשפעה של תפיסה דתית "דימוקרטית" יותר, כזו של הוהאביות העשויה למשוך את לבם של המוני-עם רבים, וביחוד של אלה שאינם נמנים על הכת המזיידית" השליטה, המקיפה בעיקר שבטי-הרים

עזים. אך תתכן גם מלחמה לחיים ולמות, וזאת היא ודאי הסיבה שבגללה נמנע אבן-סעוד, השקול בכל, מלנסות לכבוש את תימן גם לאחר נצחונו המוחלט ב-1934.

המגע עם הדרום: — עדן וחצר-מות

המושבה עדן היא השטח היחידי בחצי-האי ערב עצמו, הנתון להנהלה בריטית ישירה. אלא שמפני ריחוקה מתחום מלכותו של אבן-סעוד, לא היה כאן ממילא כל שטח-חיכוכים בלתי אמצעי. לא כן המצב באיזור הנרחב של "שטח-החסות של עדן", וכן ברצועת החוף הארוכה של חצר-מות הנספחת אליו. על אף מאמציה הממושכים של בריטניה לשים קץ למריבות הממושכות בין השבטים והשולטנים הקטנים שבחבלים האלה לא הצליחה בכך הצלחה שלמה, ורבים היו געגועיהם של שבטי שטח-החסות לידו החוקה של אבן-סעוד. מעין זו שהוא מוכיחה בבתוך מלכותו שלו. כך, על כל פנים, היה המצב לפני 8—9 שנים. כפי שתיאר בספר "בנות-שבא" של "עבדאלה" סרג'והן פילבי, (הנוסע הנודע, ומיועציו הקרובים של אבן-סעוד, עד שהתרחקו זה מזה). אמנם, אין לסמוך מעולם על עדותו של פילבי, אם לכאן ואם לכאן, לפי שיש בו פניות הרבה. במידה שאפשר לשפוט על סמך ספרו רב הענין של הרולד אינגרם (מראשי הפקידות הבריטית בעדן), שהופיע לפני כשלוש שנים ("ערב והאיים"), נשתפר מאז מצב העינים מבחינה בריטית. אכן, בחצר-מות, אשר גם בינה (כבין עומאן) לבין סעודיה מפסיקה השממה של "רובע אל-חאל" (שרק שני אנשים — ופילבי אחד מהם הוא, — הצליחו עד כה לחצותה). דומה המצב (מבחינת ריחוקה מעניני מרכז חצי-האי ומבחינת קשריה הכלכליים ההדוקים עם הודו) לזה שבועמאן.

בנקודה זו כדאי לציין את החזיון הכולל, שגם המצב בחוף המפרץ הפרסי וגם המצב בעדן וחצר-מות הגם רק גילויים מקומיים לו. הכוונה — לחזיון הגיאוגרפי-האיסטרטגי של חצי-האי ערב, שכמעט כולו מוקף שרשרת איים, אינזיירות או חוזה, ותחנות חוף בריטיות. שרשרת זו, כפי שראינו, צפופה, ביחוד במזרח ובדרום, אך כלולים בה גם איים ממערב, בים-סוף. והלא גם את נמלה של סודן אפשר לראות כחלק ממנה; וכן את הבסיס שבאיזור תעלת-סואץ. כל זה יוצר בלי ספק בשביל המדיניות הסעודית בחצי-האי (גם מבלי שנביא כאן בחשבון את רצועת שטחי השלטון הבריטי, או הפיקוח הבריטי מצפון) — מעין מצב של "קורדון" כמעט בלתי נראה, אך ממשי מאד לתפקידו. תפקיד "ההקפה מרחוק", שיש בה ריבוי טקט ומיעוט הרגזה, ועם זאת הנה גורם ממשי ומשפיע בשיקוליו של שליט חצי-האי.

בפאתי מערב: — לוב

עם כל הקירבה במקורות ההשראה הדתית בין הוהאביות ובין כת הסנסונית המקיפה את רוב תושבי קירנאיקה, אפשר להניח, כי הריחוק הגיאוגרפי ימנע את המגע הקרוב, אם רק לא תימצא יד מדריכה שתתחיל, מתוך שיקול זה או אחר, לטפח ביניהם קשרים ויחסים.

»הדבר שמפניו הנני מפחד ביותר הוא הפחד«

מונטיין

מגדול ההוגים של צרפת במאה ה-19.